

Adam Czarnecki

Wzorce konsumpcji właścicieli drugich domów i ich znaczenie dla wielofunkcyjności wsi

Streszczenie: Zróżnicowana struktura działalności wzmacnia lokalną gospodarkę, chroniąc ją przed zewnętrznymi szokami i pozwalając jej przetrwać okresy przejściowe. Jednocześnie mniejsza specjalizacja, a większa dywersyfikacja gospodarki znajduje wyraz w wyższym dobrobycie społeczeństwa. Dla zrównoważonego i trwałego rozwoju bardziej pożądane jest zatem różnicowanie gospodarki w układach lokalnych, przy jednoczesnym dążeniu do sytuacji, w której jej struktura odzwierciedla uwarunkowania i specyfikę lokalną, a możliwie w mniejszym stopniu interesy inwestorów zewnętrznych. Zyskujące na popularności zjawisko drugich domów stopniowo upowszechnia się na obszarach wiejskich także w strefach, które w ogólnej opinii nie należą do atrakcyjnych pod względem osiedleńczym lub turystycznym. Wraz z nim pojawia się potrzeba, ze strony właścicieli i użytkowników drugich domów, zaspokojenia ich popytu na różnorodne dobra i usługi świadczone na miejscu. Rodzi się wówczas pytanie, czy skala i zróżnicowanie potrzeb są na tyle znaczące, aby mogły stanowić potencjał do dywersyfikacji struktury wiejskiej gospodarki (wielofunkcyjności wsi). Stąd głównym celem badania było rozpoznanie wzorców lokalnej konsumpcji właścicieli drugich domów i ich ocena w kontekście realizacji koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Ocenę taką przeprowadzono w odniesieniu do wielkości i stopnia zróżnicowania struktury popytu właścicieli drugich domów na dobra i usługi świadczone przez lokalne firmy i gospodarstwa rolne oraz dynamiki w tym zakresie, a także w odniesieniu do zidentyfikowanych w toku badania typów konsumentów.

Słowa kluczowe: drugie domy, wzorce konsumpcji, gospodarka lokalna, wielofunkcyjność wsi, Finlandia, Polska.

1. Wprowadzenie

Różne formy realizacji potrzeb właścicieli i użytkowników drugich domów materializują się w dużej mierze na obszarach wiejskich, oddziałując w coraz większym stopniu zarówno na ich zagospodarowanie przestrzenne, jak i na stosunki

Dr Adam Czarnecki, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, aczarnecki@irwirpan.waw.pl.

ekonomiczno-społeczne. A zatem, z punktu widzenia rozwoju lokalnego (w tym wiejskiego), szczególne znaczenie dla jego trwałości w perspektywie długookresowej mają możliwości ekonomicznego wykorzystania rozpowszechniającego się zjawiska drugich domów. Z badań przeprowadzonych w Europie Zachodniej i Północnej wynika, że rozwój otoczenia usługowego drugich domów może stanowić alternatywną drogę aktywizacji społeczno-gospodarczej nie tylko obszarów dysponujących wybitnymi walorami przyrodniczymi (Rantanen, Hyyryläinen 2012; Heffner, Czarnecki 2015). Pokażny, wymierny efekt ekonomiczny potwierdzają dane statystyczne, np. w Finlandii szacuje się, że roczne wydatki na aktywności realizowane w drugich domach przez ich właścicieli wyniosły 7,4 miliarda Euro w 2010 r. W tym samym kraju budownictwo drugich domów zapewnia miejsca pracy 90 000 osób, z których 17% jest bezpośrednio zaangażowanych w prace budowlane, a 11% w remontowe. Wartość nowo wybudowanych drugich domów w Finlandii osiągnęła blisko 1,166 miliarda Euro w 2010 r. (TEM Raportteja 2011). Największy udział stanowiły wydatki ponoszone na artykuły codzienne, podróże i usługi budowlane, a także na usługi porządkowe (utrzymania drugiego domu), a więc różne działalności gospodarcze. Do tego powszechny pogląd badaczy podejmujących tę tematykę, że drugie domy stanowią istotny bodziec rozwojowy dla gospodarki gminy, opiera się na znacznym, a przy tym zróżnicowanym wpływie na poszczególne etapy ich powstawania i funkcjonowania.

Stąd uzasadnione jest pytanie o wielkość i strukturę popytu na dobra i usługi wyrażanego przez właścicieli drugich domów zlokalizowanych na wsi w kontekście wkomponowywania nowych funkcji w strukturę wiejskiej gospodarki. Głównym celem badania jest zatem rozpoznanie wzorców lokalnej konsumpcji właścicieli drugich domów w Polsce i Finlandii, a także ich ocena w kontekście realizacji koncepcji rozwoju wielofunkcyjnego wsi.

2. Wielofunkcyjny rozwój wsi a zjawisko drugich domów

Niemala część gmin wiejskich w Finlandii, Polsce i innych krajach europejskich boryka się z poważnymi problemami ekonomicznymi (wynikającymi w znacznym stopniu z restrukturyzacji lokalnych/wiejskich gospodarek), a w konsekwencji również z negatywnymi tendencjami społeczno-demograficznymi. Niektóre z tych tendencji są wymuszone przez rynek (zmiany krótkookresowe), choć większość ma charakter strukturalny (trend długookresowy), co wynika z procesów skali makro, z których najistotniejszym dla wsi jest trwający od kilku dekad regres w działalnościach prymarnych – rolnictwie w Polsce (Wojewodzik 2014) oraz w leśnictwie i w mniejszym stopniu w rolnictwie w Finlandii (Lehtonen, Tykkyläinen, Voutilainen 2012). Przeważnie monokulturowa gospodarka wiejska (opierająca

się tradycyjnie na rolnictwie) nie jest odporna, lecz bardziej narażona na zmiany w otoczeniu zewnętrznym (Siciliano 2012), które zagrażają spójności społecznej i gospodarczej wsi (Raczyk, Majkowska 2015). Wielkoskalowe i długotrwałe zmiany otoczenia znajdują odzwierciedlenie w licznych negatywnych efektach, np. wzroście bezrobocia (także ukrytego), ubóstwie, obniżeniu jakości życia mieszkańców, selektywnej emigracji ekonomicznej i wyludnieniu, a w rezultacie w deformacji lokalnych struktur demograficznych (starzeniu się, zmniejszeniu zasobów i jakości kapitału intelektualnego) (Stanny 2012).

W odróżnieniu od monofunkcyjnych zdywersyfikowane struktury gospodarcze są bardziej odporne i mniej podatne na zewnętrzne szoki, kryzysy gospodarcze i okresy przejściowe (jak choćby w Polsce w okresie transformacji systemowej). Stąd dysponują one większym potencjałem i szansami na odzyskanie późniejszej równowagi. Jednocześnie, jak argumentowali Jean Imbs i Romain Wacziarg (2003), mniejsza specjalizacja a większa dywersyfikacja gospodarki znajduje odzwierciedlenie w dobrobycie społeczeństwa. Z drugiej jednak strony z punktu widzenia wzrostu gospodarczego wielofunkcyjne struktury gospodarcze są zwykle mniej efektywne i wydajne niż wyspecjalizowane gospodarki w okresach prosperity (Gill et al. 2014). W związku z tym dla (zrównoważonego i trwałego) rozwoju gospodarczego bardziej pożądane jest różnicowanie działalności gospodarczych w układach lokalnych, przy jednoczesnym dążeniu do sytuacji, w której struktura jest bardziej zależna od uwarunkowań czy specyfiki lokalnej, a możliwie mniej od interesu podmiotów lub inwestorów zewnętrznych. W tym wypadku wzmocnienie lokalnych powiązań gospodarczych (integracji) jest bardziej bezpieczne i korzystne w dłuższej perspektywie niż poleganie na relacjach z dalszym, zewnętrznym otoczeniem (kontaktach globalnych), które są bardziej obiecujące w krótkim okresie, a zatem efektywniejsze, przyczyniając się do wzrostu gospodarczego.

Dywersyfikacja gospodarki lokalnej jest zasadniczym elementem koncepcji rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich (nazywanego czasem wielofunkcyjnością wsi) (Skawińska 1994; Czarnecki 2009). Koncepcja ta ma swoje początki w Wielkiej Brytanii lat 80. ubiegłego wieku (Kłodziński 1996; Allanson, Whitby 1996) i odnosi się do konstrukcji teoretycznej dywersyfikacji gospodarczej sformułowanej przez tamtejszych decydentów. Opracowano ją jako przyszłe narzędzie przeciwdziałania negatywnym tendencjom gospodarczym obserwowanym na obszarach wiejskich, takim jak recesja i bezrobocie określane szeroko jako „kryzys na wsi” z końca lat 80. i na początku lat 90. w Wielkiej Brytanii (Cox, Lowe, Winter 1989). Koncepcja ta została następnie wykorzystana i zaadaptowana do polskich warunków przez rodzimych badaczy poszukujących nowych, alternatywnych dróg rozwoju wsi w okresie przemian społeczno-gospodarczych wczesnych lat 90. ubiegłego wieku (Wilkin 2008).

Wielofunkcyjny rozwój wsi można najogólniej traktować jako strategię dywersyfikacji lokalnej gospodarki poprzez inicjowanie i rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej (Kłodziński 1992, 1997). Innymi słowy, wielofunkcyjność wsi nie może być rozumiana bardzo wąsko jako proces tworzenia miejsc pracy poza rolnictwem, lecz szerzej jako termin zakorzeniony w rozwoju lokalnej społeczności, wiejskiej przedsiębiorczości, planowaniu strategicznym, poprawie dostępu do infrastruktury i dywersyfikacji działalności rolniczej (Kłodziński 1997, s. 41). Tym samym jej rozumienie uwzględnia z jednej strony warunki konieczne (wstępne), a z drugiej strony skutki gospodarcze i społeczne (np. modernizację sektora rolnego i dobrobyt społeczności wiejskich). Należy podkreślić, że w procesie różnicowania gospodarki (włączania nowych działalności) funkcje podstawowe takie jak rolnictwo i leśnictwo muszą nadal pozostać stabilnymi składnikami struktury i nie mogą być wyłączone z gospodarki, ponieważ prowadziłyby to raczej do urbanizacja w sensie ekonomicznym niż do wielofunkcyjności obszarów wiejskich.

Oprócz racjonalnego ekonomicznego uzasadnienia, głównym długofalowym celem różnicowania monofunkcyjnej struktury gospodarki lokalnej jest poprawa warunków pracy i życia mieszkańców wsi. W szerszym ujęciu celem nadrzędnym jest tutaj tworzenie nowych struktur społeczno-ekonomicznych z przewagą usług i ze zwiększeniem zatrudnienia w tym sektorze, przywracając w efekcie żywotność obszarów wiejskich. W wyniku dywersyfikacji gospodarczej (wzrost lub utrzymanie miejsc pracy, wzrost dostępności do usług lokalnych) zwiększa się atrakcyjność osiedleńcza obszarów wiejskich, zarówno dla stałych mieszkańców (zapobiegając dalszemu wyludnianiu), jak i dla nowych, potencjalnych mieszkańców stałych i tymczasowych lub sezonowych, m.in. właścicieli i użytkowników drugich domów (Kłodziński 1999; Adamowicz, Zwolińska-Ligaj 2009).

W świetle powyższych rozważań pojawia się pytanie, w jaki sposób zjawisko drugich domów może przyczyniać się do dywersyfikacji lokalnych struktur, a tym samym pośrednio pomóc łagodzić zaostrzające się negatywne procesy demograficzne i gospodarcze na obszarach wiejskich oraz wzmocnić lokalne społeczności. Poprzednie badania potwierdziły znaczne zapotrzebowanie na dostarczane lokalnie różnorodne dobra i usługi (kompensowane jednocześnie ograniczeniami budżetowymi gospodarstw domowych, konkurencją na rynku, sezonowością i niekorzystnymi niekiedy wzorcami konsumpcji) ze strony właścicieli drugich domów (Heffner, Czarnecki 2011). Stąd upatrywać należy w tym zjawisku niebagatelnego potencjału rynkowego dla miejscowych przedsiębiorstw (w tym gospodarstw rolnych) do sprzedaży produktów lokalnych i świadczenia (przynajmniej prostych) usług dla ludności (Adamiak 2012).

Podkreślić należy, że właściciele drugich domów nie korzystają z istotnej części usług lokalnych, tj. np. zakwaterowania turystycznego, ale zamiast tego potrzebują

usług budowlanych i remontowych, które są nietypowe dla tradycyjnych turystów. Tak więc w zależności od wielkości i struktury popytu (liczby, koncentracji drugich domów w gminie oraz zachowań konsumpcyjnych ich właścicieli) mogą one dać szansę na stworzenie nowej lub rozwój istniejących działalności gospodarczych, a w konsekwencji, w szerszym sensie, przyczynić się do dywersyfikacji lokalnej gospodarki. W tym kontekście istotny jest poziom popytu, ponieważ zapewnia on ekonomiczną racjonalność prowadzenia przedsiębiorstwa, jego wyniki gospodarcze i możliwe zyski. Ponieważ popyt na lokalne produkty i usługi jest silnie uzależniony od wielu powiązanych ze sobą czynników, może to oznaczać, że popyt będzie uzasadniać ekonomicznie tylko aktywności sezonowe lub jednorazowe bądź też tylko w przypadku niektórych branż.

Inną problematyczną kwestią jest niejednoznaczność pojęcia rozwoju wielofunkcyjnego wsi, która bardzo rzadko jest dyskutowana przez przedstawicieli środowiska naukowego i praktyków. W tym kontekście uzasadnione i bardzo pożyteczne dla dalszych badań naukowych są tutaj rozważania Jarosława Jurka (1996), które wciąż w debacie o wielofunkcyjności i rozwoju wsi nie tracą na aktualności. A zatem czy jest to wielofunkcyjność ludności wiejskiej (tj. wielozawodowość)? Czy jest to wielofunkcyjność gospodarstwa domowego (tj. wzorzec zatrudnienia jego członków bez względu na lokalizację ich miejsca pracy)? Czy jest to wielofunkcyjność wsi lub jednostki osadniczej (struktura miejsc pracy we wsi niezależnie od miejsca stałego zamieszkania pracujących)? Czy wielofunkcyjność jest funkcją struktury lokalnego rynku pracy? (Jurek 1996, s. 142). W świetle wcześniejszych badań, w których podkreślono silne powiązania między dywersyfikacją funkcjonalną a przywracaniem żywotności obszarów wiejskich, przedsiębiorczością i zrównoważonym wykorzystaniem lokalnych zasobów (pracy), ostatnie rozumienie wielofunkcyjności wydaje się właściwe. Innymi słowy, wieś może się rozwijać w sposób wielofunkcyjny jedynie dzięki wykorzystaniu ekonomicznych i pozaekonomicznych lokalnych zasobów pracy. Dokładniej, oznacza to zaangażowanie miejscowej siły roboczej w inicjowanie i rozwijanie nowych działalności gospodarczych (przedsiębiorczości) na miejscu, tj. w ich miejscu zamieszkania (wsi/gminie). W przeciwnym razie będzie to jedynie przejaw kolejnych faz urbanizacji (w aspekcie ekonomicznym) lub zmian społeczno-ekonomicznych, które nie przyczyniają się do wzmocnienia lokalnej gospodarki. Idąc dalej w tych rozważaniach, oznacza to, że przedsiębiorstwa zaopatrujące właścicieli drugich domów w dobra i usługi, których siedziba znajduje się poza gminą, nie przyczyniają się do realizacji koncepcji wielofunkcyjności wsi, ponieważ zyski z tej działalności zwykle są transferowane na zewnątrz. Podobny efekt przynosi zatrudnianie pracowników z zewnątrz przez lokalnych przedsiębiorców lub obsługa właścicieli w szarej strefie (bez rejestracji firmy i oficjalnych kontraktów).

3. Założenia badawcze i metodologia

Głównym celem badania jest ustalenie, czy i jakim stopniu zjawisko drugich domów może przyczynić się do wdrożenia koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w życie. Ocenę taką przeprowadzono w odniesieniu do wielkości i stopnia zróżnicowania struktury popytu właścicieli drugich domów na różnorodne dobra i usługi świadczone przez lokalne firmy i gospodarstwa rolne (także w ujęciu dynamicznym – cyklu życia właściciela i cyklu życia rodziny) oraz w odniesieniu do ujawnionych w toku badania typów konsumentów (na podstawie wzorców lokalnej konsumpcji). Ponadto celem uzupełniającym była identyfikacja sektorów lub typów działalności lokalnej gospodarki, które są głównymi beneficjentami obsługi drugich domów.

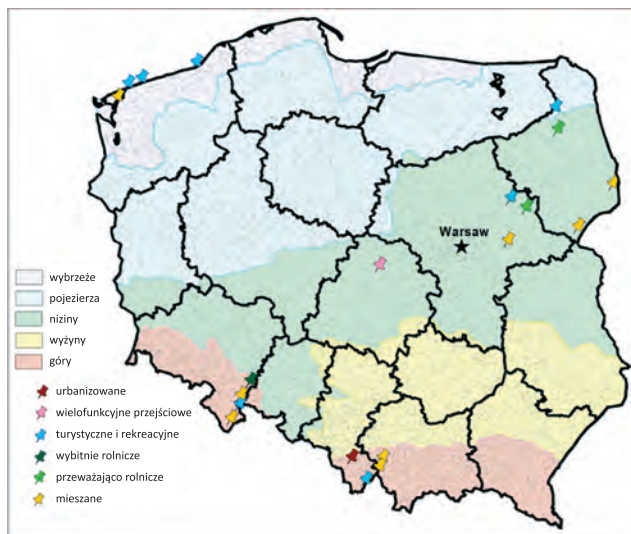
W polskiej części badania materiał statystyczny został zgromadzony poprzez wywiady bezpośrednie z właścicielami drugich domów; natomiast w fińskiej – na podstawie ankiety pocztowej. Próba badawcza (w obu badaniach) obejmowała wyłącznie właścicieli lub współwłaścicieli drugich domów (nie uwzględniając najemców), których stałe zamieszkanie znajdowało się poza gminą, w której zlokalizowany był drugi dom. Dodatkowo próba fińskich respondentów została przygotowana przez Centralny Rejestr Ludności (Väestörekisterikeskus) w ten sposób, że obejmowała dorosłych (nieprzekraczających wieku 80 lat) właścicieli drugich domów. W Polsce przeprowadzono łącznie 398 wywiadów w 20 wybranych gminach wiejskich i miejsko-wiejskich¹ (zob. rys. 1), co średnio (na jedną gminę) dało ok. 20 wywiadów. W Finlandii ankieta pocztowa została rozesłana do 1000 właścicieli drugich domów zlokalizowanych, podobnie jak w Polsce, w wybranych 20 gminach² (zob. rys. 2). Stopa zwrotu była w tym przypadku relatywnie wysoka, gdyż wyniosła 46,7%.

Wybór gmin do badań opierał się w dużej mierze na stopniu koncentracji drugich domów w lokalnych układach terytorialnych. Stąd podstawowym wskaźnikiem wykorzystanym do doboru był udział drugich domów w ogóle zasobów

¹ Spośród 20 badanych gmin w Polsce 11 to gminy miejsko-wiejskie (Brok, Dziwnów, Goniądz, Kałuszyn, Kosów Lacki, Łądek-Zdrój, Międzyzlesie, Rajgród, Wolin, Ziębice i Złoty Stok), a 9 – wiejskie (Brenna, Koszarawa, Mielnik, Mielno, Narewka, Rewal, Stryszawa, Ujsoły i Zgierz). Liczba ludności miast w badanych gminach miejsko-wiejskich nie przekroczyła w żadnym z nich 10 000 osób, stąd zgodnie z powszechną opinią miasta te jako (bardzo) małe ośrodki miejskie traktowano jako integralną część obszarów wiejskich. W badanych gminach miejsko-wiejskich przeważali respondenci, których drugie domy były zlokalizowane w części wiejskiej tych gmin; wyjątkiem były gminy Brenna, Brok i Goniądz.

² Spośród badanych gmin w Finlandii znakomita większość (14) była położona w najbardziej popularnym regionie turystycznym tego kraju – na Pojezierzu Fińskim, tj. Hartola, Hirvensalmi, Kivijärvi, Kuhmoinen, Luhanka, Mäntyharju, Padasjoki, Pertunmaa, Puumala, Pällkäne, Savitaipale, Sulkava, Sysmä i Taipalsaari; kolejne (4) w strefie nadmorskiej, tj. Kemiönsaari, Kustavi, Siikainen i Taivassalo, a jedynie dwie w Laponii, tj. Pelkosenniemi i Posio.

mieszkaniowych gmin³, przy wykorzystaniu danych statystyki publicznej w Polsce, tj. Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań 2002 (najbardziej aktualnego i jedyne- go jak dotąd źródła danych o drugich domach w układzie gminnym) i Finlandii, tj. statystyki bieżącej (Tilastokeskus).

Rysunek 1. Badane gminy według ich typów funkcjonalnych na tle stref krajobrazowych w Polsce

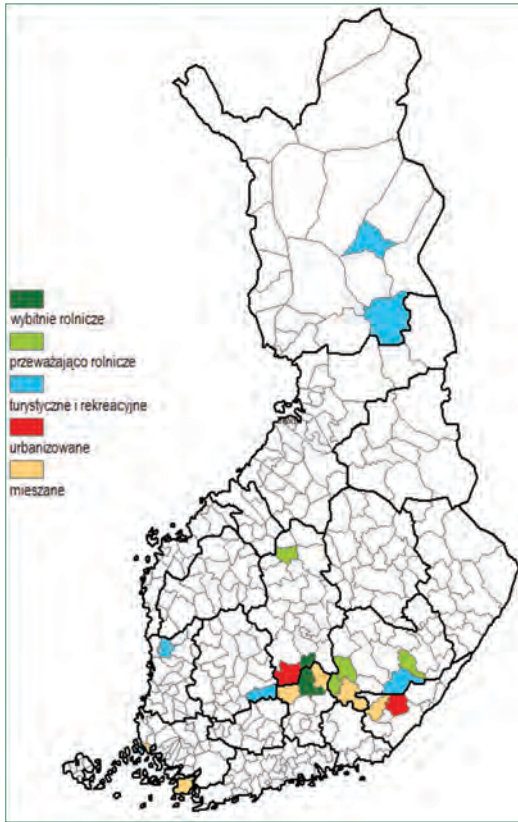
Figure 1. Municipalities surveyed by functional types and landscape zones in Poland

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kondracki 2002 i Bański 2009.

Source: Own study based on Kondracki 2002 and Bański 2009.

³ Liczba drugich domów, jak i ich odsetek w ogóle zasobów mieszkaniowych różniły się znacząco pomiędzy badanymi gminami w Polsce. Liczba wahała się od 40 (Złoty Stok) do 1609 (Zgierz), a odsetek od 3,0% (Ziębice) do 49,1% (Zgierz). W Finlandii, ze względu na popularność zjawiska drugich domów i ich dużą liczbę, uwzględniono jedynie te gminy, w których liczba drugich domów przewyższała liczbę stałych mieszkańców. Jednak liczba drugich domów i ich odsetek podobnie różniły się znacznie. Liczba wahała się od 715 (Pelkosenniemi) do 4765 (Mäntyharju), a odsetek od 127,8% (Kivijärvi) do 659,5% (Kustavi).

Ogólnie przy doborze gmin uwzględniono kilka kryteriów. Poza udziałem drugich domów w ogóle zasobów mieszkaniowych dodatkowym kryterium była struktura funkcjonalna gminy opisywana odmiennym typem funkcjonalnym, tj. wybitnie rolniczym, z przewagą funkcji rolniczej, o funkcjach turystycznych i rekreacyjnych, wielofunkcyjnym przejściowym, o funkcjach mieszanych i urbanizowanym (na podstawie typologii gmin w Polsce według Jerzego Bańskiego [2009]). Dla badanych gmin w Finlandii użyto w tym celu prostych wskaźników, tj. udziału pracujących w rolnictwie i leśnictwie, w sektorze turystycznym, a także wskaźnika urbanizacji (na podstawie danych statystyki bieżącej – Statistics Finland). Kolejnym dodatkowym kryterium była lokalizacja badanych gmin w trzech głównych strefach krajobrazowych/regionach turystycznych. W Polsce były to strefa nadmorska, niziny Polski Środkowej i Wschodniej oraz obszary górskie i podgórskie. W Finlandii były to strefa nadmorska, Pojezierze Fińskie i Laponia.

Rysunek 2. Badane gminy według ich typów funkcjonalnych w Finlandii

Figure 2. Municipalities surveyed by functional types in Finland

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystyki publicznej (Statistics Finland 2013).

Source: Own study based on public statistics (Statistics Finland 2013).

Poza prostą analizą statystyczną w badaniu użyto analizy skupień w celu rozpoznania wzorców konsumpcji właścicieli drugich domów i następnie zbudowania typologii konsumentów na podstawie struktury koszyka dóbr nabywanych lokalnie. Dodatkowo w opracowaniu wykorzystano krzywe cyklu życia.

4. Wyniki badań

Podstawowe charakterystyki wzorców konsumpcji

Zdecydowana większość właścicieli drugich domów – 92,3% Finów i 93,3% Polaków – wskazała dokonywanie zakupu dóbr i usług lokalnie, tj. w miejscu lokalizacji drugiego domu, co faktycznie oznaczało przynajmniej jeden zakup w ciągu 12 miesięcy objętych badaniem (zob. tab. 1). Dla konsumentów fińskich wydatki lokalne wyniosły łącznie 1 423 413 euro, a średnia na jednego nabywcę wyniosła 3318 euro, podczas gdy mediana była znacznie niższa – 1935 euro – świadcząc

Tabela 1. Podstawowe charakterystyki wzorców konsumpcji wśród fińskich i polskich właścicieli drugich domów realizowanych na rynku lokalnym
Table 1. Basic characteristics of consumption patterns among Finnish and Polish second home owners on the local market

	Fińscy właściciele drugich domów						
	Liczba kupujących	Odsetek kupujących (%)	Wielkość wydatków (w euro)	Udział w kosztyku dóbr (%)	Średnie wydatki na kupującego (w euro)	Mediana wydatków na kupującego (w euro)	
Żywność	408	87,4	486 703	34,2	1 193	700	
Żywność i artykuły codziennego użytku	408	87,4	555 253	39,0	1 361	803	
Materiały budowlane	198	42,4	176 615	12,4	892	300	
Usługi remontowe i budowlane	139	29,8	323 895	22,8	2 330	600	
Usługi porządkowe	282	60,4	150 363	10,6	533	150	
Pozostałe dobra	316	67,7	153 369	10,8	485	275	
Pozostałe usługi	275	58,9	63 318	4,4	230	130	
Razem (dobra i usługi)	429	91,9	1 423 413	100,0	3 318	1 935	

Źródło: opracowanie własne.
 Source: Own study

Tabela 1 – cd.
Table 1 – continued

	Polscy właściciele drugich domów					
	Liczba kupujących	Odsetek kupujących	Wielkość wydatków (w zł)	Udział w kosztyku dóbr	Średnie wydatki na kupującego (w zł)	Mediana wydatków na kupującego (w zł)
Żywność	350	87,9	792 151	36,2	2 263	1 145
Żywność i artykuły codziennego użytku	355	89,2	871 450	39,9	2 455	1 300
Materiały budowlane	91	22,9	596 160	27,3	6 551	1 000
Usługi remontowe i budowlane	39	9,8	262 400	12,0	6 728	3 000
Usługi porządkowe	77	19,3	117 810	5,4	1 530	600
Pozostałe dobra	170	42,7	186 430	8,5	1 097	400
Pozostałe usługi	172	43,2	152 572	7,0	887	400
Razem (dobra i usługi)	371	93,2	2 186 822	100,0	5 894	3 600

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study

o raczej niskich wydatkach ponoszonych lokalnie. Dla polskich respondentów całkowite wydatki wyniosły 2 882 822 złotych, średnia 8030 złotych, a mediana – 3600 złotych.

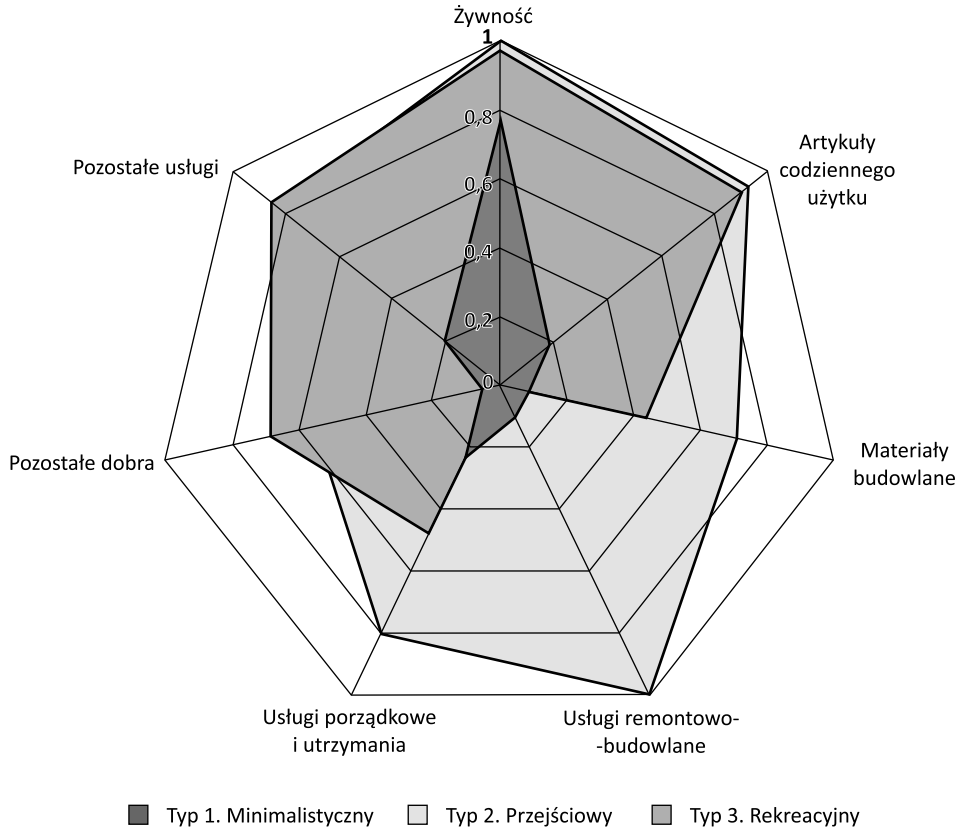
Znakomita większość, bo 87–88% w obu badanych populacjach, dokonywała lokalnych zakupów żywności oraz ogólniej dóbr podstawowych (żywność + nieżywnościowe artykuły codziennego użytku; 87–89%). Pomimo tego wyraźnie widoczny jest jednak daleko bardziej zróżnicowany popyt/potrzeby wyrażane przez fińskich niż polskich właścicieli drugich domów. W każdej z pozostałych kategorii „uproszczonego” koszyka dóbr odsetek fińskich respondentów wskazujących dokonywanie lokalnych zakupów był nawet trzykrotnie wyższy (np. usługi remontowo-budowlane i porządkowe) niż w przypadku polskich. W konsekwencji w strukturze konsumpcji dominowały wydatki na żywność (34–36%), a następnie materiały budowlane (wśród polskich właścicieli), usługi remontowo-budowlane, usługi porządkowe i rzadziej nabywane dobra, np. odzież, meble, sprzęt sportowy, maszyny i narzędzia ogrodnicze (wśród Finów).

4.1. Typy konsumentów

Typologię konsumentów opracowano na podstawie analizy wzorców konsumpcji, tj. struktury wydatków ponoszonych lokalnie przez właścicieli drugich domów (koszyk dóbr). Przy użyciu metody k-średnich analizy skupień dokonano identyfikacji trzech najbardziej powszechnych typów konsumentów wspólnych dla fińskich i polskich respondentów⁴. Struktura koszyka dóbr obejmowała kilka szerszych (podstawowych) kategorii towarów i usług, tj. produkty żywnościowe, artykuły codziennego użytku, materiały budowlane, usługi budowlano-remontowe, usługi porządkowe oraz pozostałe rzadziej nabywane dobra i usługi.

Pośród wskazanych trzech głównych, uniwersalnych typów konsumentów dla przedstawicieli typu 1, nazwanego „minimalistycznym”, wydatki lokalne były bardzo skromne, ponieważ znaczną część koszyka dóbr stanowiły produkty spożywcze (rys. 3). Dokładniej były to poza nabytymi w lokalnych sklepach spożywczych zwykle nieprzetworzone produkty rolne kupowane bezpośrednio w gospodarstwach rolnych lub na pobliskich targowiskach. Średnio struktura wydatków była tutaj, poza żywnością, uzupełniona nieznacznym odsetkiem artykułów codziennego

⁴ Pomimo różnic pomiędzy mieszkańcami Finlandii i Polski w sile nabywczej, stylu życia, dostępności do świadczonych lokalnie dóbr i usług, a także wielu innych sferach życia i działalności człowieka ostatnie badania dowiodły istnienia wielu podobieństw między badanymi populacjami w zakresie zachowań konsumpcyjnych w czasie pobytu w drugim domu (Czarnecki 2017). Stąd też próba zbudowania jednej typologii dla obu badanych zbiorowości wydaje się uzasadniona.

Rysunek 3. Typy konsumentów na podstawie wzorców lokalnej konsumpcji właścicieli drugich domów w Finlandii i Polsce łącznie (wg koszyka dóbr)

Figure 3. Types of consumers based on local consumption patterns among second-home owners in Finland and Poland, in total (by commodity bundle)

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

użytku i/lub usług porządkowych i/lub marginalnym odsetkiem innych produktów dostarczanych lokalnie.

Co szczególnie interesujące, wśród konsumentów typu 1 wyraźnie przeważały osoby stosunkowo młode (w wieku produkcyjnym mobilnym), choć jednocześnie słabiej wykształcone (z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym). Ponadto widoczna była też przewaga niepracujących (tj. bezrobotnych i gospodyń domowych, z wyjątkiem emerytów), a wśród pracujących – głównie pracownicy umysłowi niskiego szczebla oraz członkowie gospodarstw domowych

o niskich i bardzo niskich dochodach. Czynnikiem dochodowym miał w przypadku typu 1 największą wartość wyjaśniającą. Dodatkowo warto podkreślić, że najbardziej powszechnym miejscem zamieszkania konsumentów typu 1 były średnie i małe miasta, a także społeczności wiejskie, natomiast bardzo rzadko – duże miasta (powyżej 100 tys. mieszkańców). Relatywnie duża liczba średnich i małych miast oraz ich bardziej równomierny rozkład geograficzny w obu krajach znajduje odzwierciedlenie w stosunkowo mniejszych odległościach między stałym a sezonowym miejscem zamieszkania (zwykle do 100 km i 120 minut czasu podróży), a co za tym idzie w łatwiejszym dostępie i częstszych aczkolwiek krótkich odwiedzinach w drugim domu. Szczególny charakter stałego miejsca zamieszkania wraz z innymi powiązаныmi charakterystykami przekładają się na specyficzny wzorec konsumpcji polegający na nabywaniu (lokalnie) jedynie podstawowych dóbr (głównie żywności).

Pomimo tego, że typologia została opracowana wspólnie dla właścicieli drugich domów obu krajów, testy statystyczne ujawniły wyraźną przewagę polskich respondentów wśród konsumentów typu 1. Stąd, choć odgrywający pewną rolę, konsumencki minimalizm wśród Finów nie był powszechny, lecz ograniczony (przynajmniej w aspekcie liczebności populacji).

Dla konsumentów typu 2, nazwanego przejściowym, koszyk dóbr był wysoce zróżnicowany, przy jednoczesnym wysokim poziomie wydatków na większość z kategorii produktów i usług. Taki model konsumpcji był charakterystyczny dla właścicieli w początkowej lub raczej w dalszej, bardziej zaawansowanej fazie cyklu posiadania/użytkowania drugiego domu, o czym świadczą bardzo wysokie wydatki na usługi budowlano-remontowe i materiały budowlane (najwyższe w trzech wyróżnionych typach konsumentów). Należy podkreślić, że najczęściej nie jest to jednak pierwsza (wczesna) faza cyklu, ponieważ wysokość wydatków na te cele najwyraźniej nie wpływa na wydatki na inne kategorie. Z dużym prawdopodobieństwem można więc przyjąć, że prace (przeważnie) renowacyjne prowadzone są poza okresem letnim, podczas gdy w szczycie sezonu wakacyjnego dominują „regularne” wydatki na cele rekreacyjne.

Ten wzorec wydatków był powszechny wśród respondentów w wieku produkcyjnym niemobilnym, a więc wśród osób odchodzących z pracy na emeryturę. Zwykle pokrywa się to ze wstępną i/lub bardziej zaawansowaną fazą cyklu użytkowania drugiego domu, gdyż wiele poważnych decyzji dotyczących przyszłych strategii życiowych i mieszkaniowych (np. wejście w posiadanie drugiego domu lub zmiana miejsca zamieszkania) podejmuje się właśnie w tym okresie.

Wśród konsumentów typu 2 przeważali respondenci dobrze wykształceni, zatrudnieni na stanowiskach kierowniczych lub jako specjaliści bądź też prowadzący własną działalność gospodarczą. Uogólniając, ten typ jest bardziej powszechny

wśród pracujących niż wśród emerytów, gospodyń domowych lub bezrobotnych, a także wśród bardziej zamożnych respondentów (o wysokich i bardzo wysokich dochodach) i mieszkańców dużych miast. Biorąc pod uwagę stosunkowo niewielką liczbę dużych miast i ich nierównomierny rozkład w przestrzeni geograficznej, czynnik ten ma pozytywny wpływ na lokalne zakupy i poziom wydatków na różnorodne produkty i usługi, ze względu na stosunkowo większy dystans i czas podróży między stałym a drugim domem (ponad 200 km i 120 minut). Dodatkowo pobyty konsumentów typu 2 w drugim domu były nieliczne w ciągu roku, ale relatywnie długie (od 60 do nawet 150 nocy), co z kolei ma wpływ na wzmożony popyt na różnego rodzaju towary i usługi, w tym te rzadziej nabywane.

Wśród przedstawicieli konsumentów typu 2 widoczna była dominacja fińskich właścicieli drugich domów nad polskimi, co stanowi potwierdzenie ich silnych powiązań z lokalną gospodarką nie tylko pod względem poziomu wydatków, ale i zróżnicowania koszyka dóbr.

Typ 3 został nazwany „rekreacyjnym” głównie ze względu na stosunkowo wysoki udział artykułów spożywczych i codziennego użytku, a także rzadziej nabywanych towarów i usług, przy jednoczesnym niewielkim udziale materiałów budowlanych, usług porządkowych i braku wydatków na budowę lub remont domu. Ten wzorzec konsumpcji jest najbardziej charakterystyczny na etapie dojrzałości cyklu użytkowania drugiego domu, gdy stworzone są warunki dla „regularnej” konsumpcji związanej z wypoczynkiem i brakiem potrzeb w zakresie prac budowlanych lub modernizacyjnych. Typ 3 był w podobnych proporcjach reprezentowany przez fińskich i polskich respondentów.

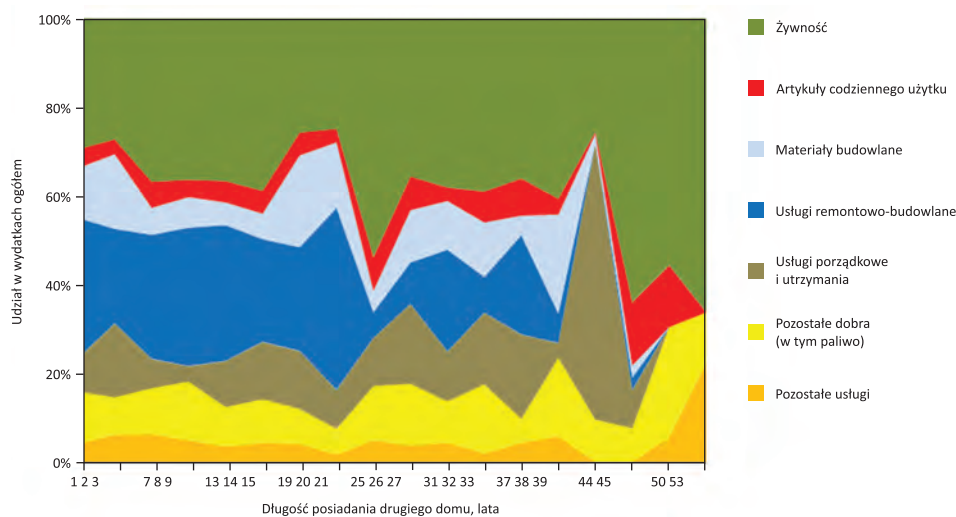
Ten model konsumpcji był bardziej powszechny wśród kobiet, młodych ludzi (w wieku produkcyjnym mobilnym), z wykształceniem średnim, a także wśród pracowników fizycznych i umysłowych niskiego szczebla (podobnie jak w typie 1), osób o przeciętnych dochodach i członków większych gospodarstw domowych (pięć lub więcej osób). Przebywali w drugim domu od 30 do 90 dni w roku, spędzając w nim zazwyczaj cały lub przedłużony sezon letni bez dodatkowych wizyt poza nim.

Kluczowe znaczenie dla takiego wzorca wydatków miała wysoka dostępność do lokalnych wyspecjalizowanych dostawców (m.in. gastronomii, aptek, ośrodków zdrowia i higieny). Warunek ten był spełniony, przynajmniej w sezonie letnim, w typowych miejscowościach turystycznych o dobrze rozwiniętej infrastrukturze społecznej. Ponadto, jako że konsumenci pochodzili głównie z małych miast, większa odległość od ich pierwotnego do wtórnego miejsca zamieszkania niż w przypadku typu 1 (od 100 do 200 km lub ponad 500 km) wraz z długim czasem podróży (ponad 360 minut) i stosunkowo długimi pobytami w dużej mierze wzmocniła takie lokalne wzorce konsumpcji, które są korzystne dla lokalnej gospodarki.

4.2. Wzorce konsumpcji w ujęciu dynamicznym

Wiek konsumenta wraz z (aktualnym) etapem w cyklu życia rodziny (opisywanym przez wielkość gospodarstwa domowego, jego strukturę i wiek członków) stanowią jedne z kluczowych determinant wzorców konsumpcji nie tylko w stałym, ale i w sezonowym miejscu zamieszkania. Wskaźniki te wykorzystano w tym badaniu w celu wyjaśnienia zmian w zakresie poziomu i struktury wydatków ponoszonych lokalnie przez fińskich i polskich właścicieli drugich domów. Taka analiza może być pomocna w prognozowaniu dynamiki potencjalnych korzyści wynikających z popytu na lokalne dobra i usługi dla miejscowych dostawców.

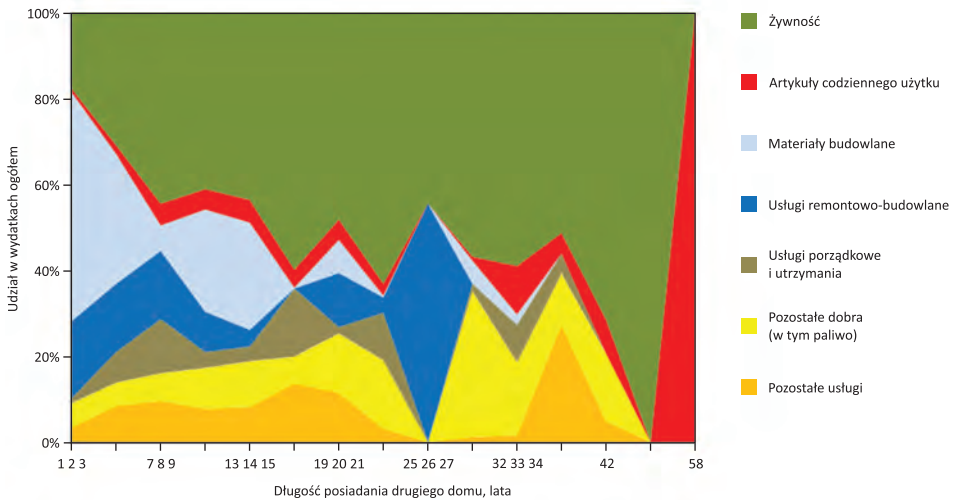
Porównując zmiany konsumpcji wydatków fińskich i polskich respondentów, wykazano odpowiednio wysoką i niską różnorodność w koszyku dóbr (zob. rys. 4 i 5). Pomimo tego, że poziom wydatków lokalnych ulegał zmianom w kolejnych fazach użytkowania drugiego domu w przypadku Finów, to w całym okresie utrzymywał się wysoki stopień dywersyfikacji koszyka dóbr. Oczywiście udział usług budowlano-remontowych i materiałów budowlanych sukcesywnie zmniejszał się z upływem czasu, podczas gdy wydatki na artykuły codziennego użytku, usługi

Rysunek 4. Dynamika zmian struktury lokalnej konsumpcji w zależności od długości posiadania drugiego domu wśród fińskich respondentów
Figure 4. Changes in local consumption structure depending on the length of the second-home ownership among the Finnish respondents

Źródło: opracowanie własne.
 Source: Own study.

porządkowe, pozostałe towary i usługi utrzymywały się na podobnym poziomie. Zwiększył się udział zakupów żywności, choć nawet w ostatnim, schyłkowym okresie struktura wydatków pozostała zróżnicowana. Dywersyfikacja koszyka dóbr jest niewątpliwą zaletą i szansą rozwoju dla lokalnych firm, ponieważ w dużej mierze przyczynia się do utrzymywania wielu różnych działalności, a nawet pojawiania się nowych przedsięwzięć, a więc do wielofunkcyjności (gospodarki) wsi. W rezultacie gospodarka lokalna staje się silniejsza i bardziej odporna na zmiany zewnętrzne. Co więcej, wpływ na lokalną gospodarkę jest w ten sposób bardziej zrównoważony i długotrwały, ponieważ pomaga zdywersyfikować monofunkcyjne struktury gospodarcze – bardziej wrażliwe na siły zewnętrzne.

Rysunek 5. Dynamika zmian struktury lokalnej konsumpcji w zależności od długości posiadania drugiego domu wśród polskich respondentów

Figure 5. Changes in local consumption structure depending on the length of the second-home ownership among the Polish respondents

Źródło: opracowanie własne.

Source: Own study.

Odmienna sytuacja występowała w badaniu polskich respondentów, chociaż do pewnego stopnia obserwowano podobne tendencje zmian konsumpcji w czasie jak wśród Finów. Tutaj jednak struktura nabywanych lokalnie dóbr i usług traci gwałtownie początkową różnorodność (od etapu wstępnego) i w krótkim czasie staje się monofunkcyjna, opierając się niemal wyłącznie na dobrach

podstawowych – produktach żywnościowych i artykułach codziennego użytku. Ten drastyczny spadek różnorodności struktury może być postrzegany jako niekorzystny dla lokalnej gospodarki, gdy bowiem obserwuje się wysokie wskaźniki użytkowania drugiego domu, wynika z tego, że polscy respondenci częściej zaopatrują się w towary i usługi (szczególnie wyższego rzędu) poza miejscowością, tj. w stałym miejscu zamieszkania lub w drodze do drugiego domu. A zatem poza krótkotrwałym pozytywnym skutkiem (dopływem kapitału) dla miejscowych firm polscy właściciele drugich domów generowali również niedostatecznie zróżnicowany popyt na produkty lokalne (poza dobrami podstawowymi). Wpływ wydatków na lokalną gospodarkę był zatem bardzo wąski pod względem funkcjonalnym, co niekorzystnie na nią oddziaływało, w tym również pośrednio na zaopatrzenie miejscowej ludności.

Podsumowując, dwa pierwsze etapy cyklu użytkowania drugiego domu (faza wstępna/inwestycyjna i faza wzrostu) były szczególnie korzystne dla lokalnego sektora budowlano-remontowego i dystrybutorów materiałów budowlanych. W kolejnej fazie (dojrzałości) wzrosło znaczenie produktów żywnościowych, co wzmocniło lokalnych sprzedawców detalicznych, a także dostawców usług porządkowych i remontowo-budowlanych oraz sprzedawców materiałów budowlanych ze względu na wzrastającą konieczność renowacji i modernizacji drugich domów. Natomiast w fazie schyłkowej przeważała zakupy artykułów spożywczych i codziennego użytku, jako że potrzeby konsumentów, a w konsekwencji wzorce wydatków stały się mniej skomplikowane, chociaż z drugiej strony, ze względu na starzenie się właścicieli/użytkowników i wynikające z niego problemy zdrowotne, nieznacznie podniosły popyt na usługi porządkowe i niektóre rzadkie usługi (tj. opieki zdrowotnej).

5. Wnioski

W badaniu w ujęciu statycznym i dynamicznym zwrócono uwagę na kluczowe charakterystyki kształtujące lokalne wzorce konsumpcji właścicieli drugich domów, tj. atrybuty społeczno-demograficzne, pochodzenia lub stałego miejsca zamieszkania właściciela, dostępności do lokalnych dostawców, podróży między pierwszym a drugim domem poprzez identyfikację typów konsumentów, a także atrybuty demograficzne (wiek, wielkość i strukturę gospodarstwa domowego) przez analizę cyklu użytkowania drugiego domu.

Wzorce lokalnej konsumpcji właścicieli drugich domów w sezonowym miejscu zamieszkania są zasadniczo bardziej kontekstualne niż wzorce wydatków w stałym miejscu zamieszkania. Łączą one z jednej strony specyficzne cechy konsumpcji wakacyjnej, weekendowej, w czasie pobytu rekreacyjnego, wypoczynkowego, a z drugiej cechy „regularnej”, codziennej konsumpcji typowej dla stałego miejsca

zamieszkania, również z całą swoją specyfiką (opłatami eksploatacyjnymi, usługami porządkowymi i koniecznością prowadzenia prac remontowo-budowlanych). Znajduje to odzwierciedlenie na ogół w zróżnicowanym koszyku dóbr nabywanych lokalnie przez właścicieli drugich domów. Warto jednak podkreślić, że struktura wydatków dodatkowo jest uzależniona od wielu determinant kształtujących konsumpcję, tj. czynników ekonomicznych, demograficznych, społecznych, psychologicznych i innych, jak np. typowej dla zjawiska drugich domów mobilności przestrzennej użytkowników i związanych z nią charakterystyk podróży ze stałego do drugiego domu.

Wysoki odsetek nabywających lokalnie właścicieli drugich domów wraz z ich stosunkowo wysokim poziomem wydatków może dowodzić istnienia silnych powiązań fińskich i polskich respondentów z lokalną gospodarką. Jednocześnie stwierdzono jednak znaczne różnice w strukturze koszyka dóbr między obu badanymi populacjami. Bez wątplenia fińscy właściciele drugich domów przez wyrażany popyt na dobra i usługi lokalne tworzą większy potencjał dla dywersyfikacji struktury lokalnej gospodarki i jej zmian w kierunku wielofunkcyjności wsi. Świadczy o tym nie tylko liczebna przewaga konsumentów typu 2 (przejściowego) i typu 3 (rekreacyjnego) nad typem 1 (minimalistycznym), a zatem większe i bardziej różnorodne potrzeby w zakresie zaopatrzenia w produkty i usługi. Dowodzi tego również zróżnicowany popyt utrzymujący się przez niemal wszystkie fazy cyklu życia jednostki, rodziny i użytkownika/posiadania drugiego domu. Z drugiej strony przy stosunkowo niskiej sile nabywczej polskich konsumentów, niekonkurencyjnych cenach wśród lokalnych dostawców, ograniczonym asortymencie i częściej niższej jakości dostępnych produktów, a w konsekwencji mniej korzystnych dla lokalnych firm wzorców konsumpcji wpływ na różnicowanie struktury gospodarczej jest z pewnością bardziej ograniczony – kupili znacznie mniej produktów na miejscu. Dla Finów relatywnie duży popyt na wiele różnorodnych lokalnych produktów, pomimo niższej dostępności do sprzedawców, przejawia się w ich głębokiej i kompleksowej integracji z lokalną gospodarką.

Bibliografia

- Adamiak C. (2012). Miejsce drugich domów w zagospodarowaniu obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego. *Studia Obszarów Wiejskich*, 29, 175–191.
- Adamowicz M., Zwolińska-Ligaj M. (2009). Koncepcja wielofunkcyjności jako element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. *Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, 2 (51), 11–38.
- Allanson P., Whitby M. (1996). Prologue: Rural policy and the British countryside. W: P. Allanson, M. Whitby (red.). *The Rural Economy and the British Countryside* (s. 1–16).

- London: University of Newcastle upon Tyne, Centre for Rural Economy, Earthscan Publications Ltd.
- Bański J. (2009). *Typy obszarów funkcjonalnych w Polsce*. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN (expert assessment), http://www.igipz.pan.pl/tl_files/igipz/ZGWiRL/Projekty/Ekspertyza_typologia.pdf [dostęp: 28.06.2016].
- Cox G., Lowe P., Winter M. (1989). The farm crisis in Britain. W: D. Goodman (red.). *The International Farm Crisis* (s. 113–134). London: Palgrave Macmillan.
- Czarnecki A. (2009). *Rola urbanizacji w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN (seria: Problemy rozwoju wsi i rolnictwa).
- Czarnecki A. (2017). *Going Local? Linking and Integrating Second-Home Owners with the Community's Economy: A Comparative Study between Finnish and Polish Second-Home Owners*. Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing.
- Gill I.S., Izvorski I., van Eeghen W., De Rosa D. (2014). *Diversified Development: Making the Most of Natural Resources in Eurasia*. ECA Regional Flagship Report. Washington D.C.: World Bank.
- Heffner K., Czarnecki A. (2011). Wpływ zjawiska drugich domów na rozwój obszarów wiejskich. W: K. Heffner, A. Czarnecki (red.). *Drugie domy w rozwoju obszarów wiejskich* (s. 131–162). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi Rolnictwa PAN (seria: Problemy rozwoju wsi i rolnictwa).
- Heffner K., Czarnecki A. (2015). Linking locally: Second home owners and economic development of the rural community. W: P. Dannenberg, E. Kulke (red.). *Economic Development in Rural Areas: Functional and Multifunctional Approaches* (s. 185–210). Farnham: Ashgate Publishing (series: The dynamics of economic spaces).
- Imbs J., Wacziarg R. (2003). Stages of diversification. *American Economic Review*, 93 (1), 63–86.
- Jurek J. (1996). Różnicowanie wiejskiego rynku pracy. W: J. Falkowski, E. Rydz (red.). *Wielofunkcyjna gospodarka na obszarach wiejskich (ze szczególnym uwzględnieniem Pomorza Środkowego)* (s. 141–149). Materiały XIII Ogólnopolskiego Seminarium Geograficzno-Rolniczego oraz 45 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Słupsk: Polskie Towarzystwo Geograficzne i Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku.
- Kłodziński M. (1992). Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich w Wielkiej Brytanii. *Wieś i Rolnictwo*, 3–4, 67–77.
- Kłodziński M. (1996). Wielofunkcyjność warunkiem aktywizacji gospodarczo-społecznej obszarów wiejskich. W: M. Kozakiewicz (red.). *Wieś i rolnictwo w badaniach społeczno-ekonomicznych. Księga Jubileuszowa* (s. 154–168). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Kłodziński M. (1997). Istota wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich. W: M. Kłodziński, A. Rosner (red.). *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania i możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi w Polsce* (s. 41–67). Warszawa: Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego.
- Kłodziński M. (1999). *Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Centrum Naukowo-Wdrożeniowe SGGW.

- Kondracki J.A. (2002). *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lehtonen O., Tykkyläinen M., Voutilainen O. (2012). Root causes of rural decline in economic well-being in Finland. *European Countryside*, 4 (3), 217–239.
- Raczyk A., Majkowska I. (2015). Problemy identyfikacji gmin o zdominowanej strukturze gospodarki. W: R. Brol, A. Raszkowski, A. Sztando (red.). *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce* (s. 62–70) (Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 391). Wrocław: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Rantanen M., Hyyryläinen T. (2012). Vapaaajan asukkaat paikallisia palveluympäristöjä muovaamassa. *Maaseudun Uusi Aika*, 2, 59–67.
- Siciliano G. (2012). Urbanization strategies, rural development and land use changes in China: A multiple-level integrated assessment. *Land Use Policy*, 29 (1), 165–178.
- Skawińska E. (1994). *Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w regionie toruńskim*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Stanny M. (2012). Dynamika zmian demograficznych ludności wiejskiej i jej zasobów pracy. *Polityka Społeczna*, 7, 1–9.
- TEM Raportteja 21/11 (2011). Rakennustutkimus RTS Oy. *Loma-asumisen taloudelliset ja työllisyysvaikutukset Suomessa*.
- Wilkin J. (2008). Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich. W: M. Kłodziński (red.). *Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014–2020* (s. 9–20). Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Wojewodziec T. (2014). Dezagraryzacja produkcyjno-ekonomiczna gospodarstw rolnych w Polsce: Próba pomiaru zjawiska. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 4 (34), 213–223.

Second-Home Owners' Consumption Patterns and Their Significance for Rural Multifunctionality

Abstract: A highly differentiated business structure strengthens and rejuvenates local economy. Thus, it protects the local economy against external shocks and helps get through transition periods. At the same time, lower degree of specialization and greater economic diversification is reflected in improved well-being of the society. For the goals of sustainable development, it is therefore more desirable to diversify the economy at local scale. However, the attempt should be made to build-up on local resources and specificities, and possibly less on the interest of external investors. The second-home phenomenon, gaining a lot of popularity, has been gradually spreading in rural areas. Yet, it also occurs in zones which, in general opinion, are not attractive in terms of dwelling or tourism functions. Along with second homes there comes a need on the part of their owners and users to meet their demands for various goods and services provided locally. Thus, a question arises whether the scale and variety of needs is sufficient enough to be considered as

a potential for diversification of the local economic structure (rural multifunctionality). Hence, the main research objective was to examine second-home owners' consumption patterns in rural areas and to assess them in the context of implementing multifunctional development. The assessment was carried out based on the size and degree of diversification of the demand for local goods and services and the dynamics in this regard as well as based on the consumer typology (local consumption).

Keywords: second homes, consumption patterns, local economy, rural multifunctionality, Finland, Poland.